

TÖÖPUNALIPU
EESTI NSV
AKADEEMILINE
BALLETI-

ORDENIGA
RIIKLIK
OOPERI- JA
TEATER

„ESTONIA”

Tõrmide rand

Ooper 2 vaatuses, 5 pildis proloogiga

GUSTAV ERNESAKSA muusika

JUHAN SMUULI libreto

Uus redaktsioon: PAUL MAGI ja KIRILL RAUDSEPP

1967. a.

GUSTAV ERNESAKS sündis 12. detsembril 1908 Harjumaal Peningi vallas Perila külas. Muusikalise hariduse sai ta Tallinna Konservatooriumis, kus ta 1924—1931 õppis muusikapedagoogika osakonnas, 1931—1934 professor Artur Kapi kompositsiooniklassis. Juba õppeaastail algas Ernesaksa pedagoogiline tegevus. Ta töötas muusikaõpetajana mitmes Tallinna keskkoolis ja gümnaasiumis, 1937. a. aga asus õppejõuna tööle Tallinna Konservatooriumi muusikapedagoogika osakonda. Kolmekümnendail aastail alustas ta tegevust ka koorijuhina.

Sõja-aastail töötas Gustav Ernesaks Eesti Riiklikes Kunstiansamblites Jaroslavlis. Seal organiseeris ta esimesed eesti professionaalsed koorikollektiivid — sega- ja meeskoori, millega andis kontserte paljudes Nõukogude Liidu linnades. Kunstiansamblite meeskoori baasil loodigi pärast sõda vabastatud Eestis Riiklik Akadeemiline Meeskoor, mille peadirigendiks on G. Ernesaks olnud kuni käesoleva ajani. See koor on Gustav Ernesaksa juhtimisel esinenud peaaegu kõikides Nõukogude Liidu linnades ja ka paljudes maa-kohtades, samuti välismaal (Tšehhoslovakkias, Rootsis, Saksa DV-s ja Soomes). Üldse on koor andnud üle 2000 kontserdi. Koorijuhina iseloomustab Gustav Ernesaksa sügav ja peen muusikaalus, poeetilisus, koorikõla tehnilise ja kujundusliku külje meisterlik viimistlus. Silmapaistvate tulemuste eest töös meeskoriga autasustati Gustav Ernesaksa 1947. a. Riikliku ja 1965. a. Nõukogude Eesti preemiaga.

Laulupidude peakomisjoni esimehena juhib Gustav Ernesaks eesti kooriliikumist ja üldlaulupidude organiseerimist. Ta on olnud üle 30 000-liikmeliste ühendkooride peadirigendiks. Tallinna Riikliku Konservatooriumi koorijuhtimise kateedri professorina on ta andnud vabariigile terve rea võimekaid koorijuhte. Gustav Ernesaks on rahva seas populaarsemaid ja armastatumaid kunstitegelasi vabariigis. Suurte teenete eest ühiskondlikus töös ja loomingu on Gustav Ernesaksale antud 1942. a. Eesti NSV teenelise kunstitegelase, 1947. a. Eesti NSV rahvakunstniku ja 1956. a. NSV Liidu rahvakunstniku aunimetus. Teda on autasustatud mitmete medalite ja ordenitega, nende seas Lenini ordeniga 1950. a.

Gustav Ernesaksa loomingus võistlevad kaks žanri — ooper ja koorilaul. Mõlemal alal on ta vabariigi produktiivseimaks autoriks. Oopereid on ta loonud viis — «Pühajärv» (1944), «Tormide rand» (1949), «Tuleristsed» (1956), «Käsi käes» (1955) ja «Kosilased Mulgimaalt» (1959). Koorimuusika alalt kuulub tema loomingusse kolm kantaati («Laula, vaba rahvas», «Tuhandest südamest» ja «Laul, ava tiivad»), kolm süiti («Lastesüit», «Kuidas kalamehed elavad» ja «Jaanipäeva laulud»), neli poeemi («Tütarlaps ja surm», «Rannapääsuke», «Salapärase pasunapuhuja» ja «Kanneldaja müüri»), üle kaheksa a cappella koorilaulu ja rahvalaulutöötluste, millest erakordse populaarsuse on võitnud laulud «Hakkame mehed minema» ja «Mu isamaa on minu arm». Sümfoonilise- ja kammerrmuusika valdkonda on Ernesaks rikastanud kantaadiga «Sõjasarv» ja süidiga, ligi kahekümne romansiga ja viiulipaladega klaveri saatel.

Gustav Ernesaksa muusikas ühineb poeetiline lüürika maheda või lopsaka rahvaliku huumoriga. Erinevalt enamikust eesti heliloojatest, kelle helikeele rahvusliku omapära määrab seos vanade retsitatiivsete runoviisidega, toetub Ernesaks peamiselt hilisema, meloodiliselt arendatuma ja emotsionaalsema rahvamuusika omapärale.

«Tormide ranna» ajaloolisest tagapõhjast.

«Tormide ranna» üks peategelasi — krahv Ungern-Sternberg — on Hiiu-maa ajaloo väga omapärane ja legendaarne kuju. Ta asus saarele 1796. a. ostes endale Kõrgessaare mõisa. Mõni aeg hiljem omandas Ungern-Sternberg krahv Stenbockilt ka Suuremõisa ning tema edaspidiseks unistuseks jäi saada kogu Hiiumaa valitsejaks.

Koos maa omandamisega jäi Ungern-Sternbergi kohustuste hulka ka umbes 1535. a. ehitatud Kõpu tuletorni eest hoolitsemine, mille ülesanne oli kergendada laevade navigeerimist Hiiu-madala enk Suurrahu hädaohlikus ümbruses. Tuletorn oli sel ajal 80 jala kõrgune kivist ehitus, mille tipus hoiti põletispuudega lõket. Igale aastal põletati selles tuletornis 7 kuu jooksul (s. o. navigatsioonihooajal) umbes 1000 sülda puid.

Ent tuletornile vaatamata hukkus hädaohlikul madalikul veel küllaltki palju laevu, mistõttu krahvil merehädaliste ning laevalaadungi päästmise sildi all oli suuri võimalusi kaupade riisumiseks. Lisaks sellele tappis Ungern-Sternberg äkilises viihooos oma laeva kapteni Karl Malmi, kes krahvi arvatel oli kulutanud liiga palju aega merereisiks Tallinnasse. See juhtum oleks kindlasti jäänud tagajärgedeta, nagu muudki mõisnike vägivallateod eestlaste kallal, kuid Ungern-Sternbergi vana vihavaenlane krahv Stenbock kasutas oma mõju kõrgemate võimude ees ja asi tuli kohtu ette. Protsess lõppes Ungern-Sternbergi väljasaatmisega Siberisse, kus ta suri 1811. a. Tobolski linnas 67. a. vanuses.

Kuigi kohtu poolt ei tehtud kindlaks laialdaselt levinud versiooni, mille järgi krahv kasutas laevade karilemeelitamiseks valetuletorni, on see motiiv koos röövimise ja merehädaliste tapmisega leidnud väga ulatusliku kajastuse kirjanduslikes teostes. Ungern-Sternbergi loost kirjutas üks Pommerni vaimulik juba 1804. a., 1807. a. ilmus teos «Krahv von Un-St-b'g'i, kaasaia suurima ja tähelepanuväärseima kurjategija tähelepanuväärseid memuaarid.»

Hiljem käsitleb sama ainet pikalt markii de Custine raamatus «Venemaa aasta 1839», sellele järgneb de Condrecourti romaan prantsuse keeles «Hiiu torn» (1852), Franz Hoffmanni jutustus «Randlased» (1856), ungarlase Maurus Jokai töö «Hiiu torn» (1879) jt. teosed.

1900. a. ilmus Aino Kallase jutustus «Õõ tulles» ning 1915. a. kirjutas Villem Ridala lugulaulu «Ungru krahv ehk Näckmansgrund». 1925. a. ilmus ühes Londoni nädalalehes A. Mac Callum Scott'i teos «Sealpool Balti merd», milles Ungern-Sternbergile oli pühendatud omaette lõik pealkirjaga «Hiiumaa mereröövel Ungern-Sternberg — Baltimore Robin Hood».

Ooperi «Tormide rand» libreto aluseks on autorid võtnud põhiliselt Mihkel Aitsami teose «Hiiu lossist Siberisse» (ilmus iseseisva raamatuna 1937. a.). «Tormide ranna» esietendus toimus «Estonia» teatris 1949. a. ning temast kujunes meie algupärastest ooperitest üks kõige populaarsemaid lavastusi. Heliloojale Gustav Ernesaksale, lavastajale Eino Uulile, dirigent Kirill Raudsepale, kunstnik Voldemar Haasile ning peaosalistele Olga Lundile, Martin Tarasele, Vootele Veikatile ja Georg Talešile määrati Riiklik preemia.

Käesolevas lavastuses on esmajoones ooperi libretos ette võetud terve rida muudatusi, pidades silmas sündmustiku ajaloolist tõepära ning dramaturgilise tihendamise vajadust.

Dirigent — Eesti NSV rahvakunstnik **Kirill Raudsepp**

Lavastaja — Eesti NSV teeneline kunstitegelane **Paul Mägi**

Kunstnik — **Eldor Renter**

Koormeistrid — Eesti NSV teeneline kunstitegelane **Uno Järvela ja Venno Laul**

Kontsertmeistrid — Eesti NSV teeneline kunstnik **Tekla Koha Raivo Kursk, Reet Laul**

Lavastaja assistent — **Arne Mikk**

Etenduse juht — **August Sepp**

Tegelased:

Krahv	NSV Liidu rahvakunstnik TIIT KUUSIK TEO MAISTE
Leemet	KALJU KARASK
Mall	Eesti NSV teeneline kunstnik AINO KÜLVAND HAILI SAMMELSELG
Petrov	TEO MAISTE ILLART ORAV
Haan	ANTS AASMA ERVIN KÄRVET
Kurt	ENNO EESMAA
Kõrtsmik	Eesti NSV teeneline kunstnik AARO PÄRN ARTUR LINNAMÄGI
Saare Juhan	HEINO OTTO TIIT TRALLA
Malle isa	UNO KREEN TEO MAISTE
I kalur	RINALD BAMBERG TIIT TRALLA
II kalur	VERNI KIRS AHTI MÄNNIK

Tegevuse aeg: 18. sajandi lõpp

Tegevuse koht: Hiiumaa

Lühike sisuseletus.

Proloog. Hiiu maa rannikul Kõpu tuletorni juures. Tormine õd. Tuule ja vihmaga võideldes püüavad randlased hoida tornitipul põlemas tuld. Lühikesel hingetõmbe hetkel meenutavad mehed Leemetit, kes viie aasta eest põgenes krahv Stenbocki omavoli eest, ning ootavad teda koju. Tuleb Mall, kelle mõtted on samuti seotud Leemetiga. Uus tormisööst kustutab tule. Mure ja nõutus haarab randlasi, sest merel lainete ja karidega võitlev laev on kaotanud nüüd igasuguse orientiiri.

Randa ilmub krahv Ungern-Sternberg. Ta käsib randlastel lahkuda, õeldes, et praegu on nende abi üleliigne, kuna ta on andnud juba oma meestele käsu merehädaliste abistamiseks. Üksi jäädes tunneb krahv rõõmu määratsevast tormist, sest taolistel õodel meelstab tema poolt süüdatud valemajakas laevu Suurrahu karidele.

Ootamatult kostavad merelt appihüüded. Krahv märkab lainetes merehädalist. Kohale jõuab erutatud Haan ning teatab hirmuga krahvile, et samal ajal kui nad kogu laevameeskonnale lõpu peale tegid, jõudis tüürimees hüpata üle parda. Krahv sattub raevu, sest ka üks pääsenu võib rahvale rääkida nende koletust kuritööst. Vaja on see ainus tunnistaja kohe kahjutuks teha. Seda plaani segab aga krahvi guvernööri Petrovi ilmumine, kes appihüüdeid kuuldes ruttas jalamaid sündmuspaigale. Kui Petrov merehädalise on kaldale aidanud, jääb krahvil üle ainult teeselda heategijat. Haan tunneb meremehes ära oma endise isanda Stenbocki küüsis põgenenud orja Leemeti. Krahvil on valminud uus plaan. Ta palub võõra meremehe tulla oma mõisa, lootes ta seal kahjutuks teha. Petrov hoiatab Leemetit ning viimane otsustab mõisa mitte minna. Usalduse võtnud Petrovile aga jutustab Leemet oma põgenemisest Hiiu maalt, Mallest ning sellest, mis teda kõige rohkem vaevab: tormiselt merelt märkas ta Kõpu majakale lisaks veel teist tuld. Petrovi oletused krahvi valemajaka olemasolu kohta on leidnud kinnitust. Üheskoos otsustatakse see saladus avastada.

I vaatus.

1. pilt. Pühapäeva hommik rannas. Kivil istub Mall. Mure ja teadmatus Leemeti pärast vaevavad ta südant. Rannas uitavad ka Leemet ja Petrov. Saades kuulda paljudest krahvi räpastest tegudest, küpseb Leemetis kindel otsus mereröövli paljastamiseks. Tagasisaabunud Mall ei suuda uskuda oma silmi — Leemet on kodust Malle ja Leemeti õnn, eemalt kostuv randlaste laul äratavad Petrovis igatsuse oma kauge kodumaa järele.

Rahvas jõuab randa. Nende pühapäevameeleolu suurendab mitmekordselt taaskohtumine Leemetiga. Algab lõbus laul ja ringmäng.

2. pilt. Samal õhtul Pihla kõrtsis. Laulud, naljad, tantsud ja pillilood tõstavad tuju. Siseneb Leemet. Ta on mures, sest väljas möllab jälle torm ning Suurrahu võib nõuda uusi ohvreid. Osa mehi ei tee sellest jutust suurt välja, sest sügisel on ikka torme, hukkub laevu ning koos krahviga päästetud varandustest pudeneb nii mõndagi «mereõnnistusena» nende kasinale lauale. Leemet aga jutustab oma pääsemisest ning sellest, millist osa etendab krahv laevade karilejooksmisel ning merehädaliste «aitamisel». Mehed on esialgu keeletud, kuid siis hakkavad nad taipama, et krahv, kasutades rahva-orjaseisust, on teinud neist oma alatute tegude abilised, püüdes hävitada rannarahva ausust. Krahvi tegudele otsustatakse teha lõpp. Petrov on lubanud kindlaks teha oletatava valemajaka asukoha mõisas, kuna meeste ülesandeks jääb krahvi tabamine rannal, kui ta on siirdumas järjekordsele röövimisret-

kele. Kuid hunt ongi seal, kus temast räägiti. Kõrtsi tulnud krahv on ootamatult leebe, teeb meestele välja ning tasapisi hakkab pärima, miks kõik mehed polnud täna tulnud päästetöödele. Kui tasu on väike, võib panna juurde jne. Mehed koguvad aegamööda julgust ning siis tahavad krahvi käest teada saada tõde laevade hukkamise, riisumise ja päästmise kohta. Krahv taipab, et Leemet on juba jõudnud suud pruukida ning käsib selle ässitaja jalamaid välja anda. Mehed keelduvad. Kui kokkupõrge ähvardab teravaks minna, astub Leemet vahele. Tema küsimused viivad krahvi lõplikult marru ning enne veel kui keegi suudab midagi ette võtta, haarab krahv püstoli, kutsub kohale relvastatud mõisamehed ning laseb Leemeti ära viia. «Nii sünnib igaühega, kes haugub mulle vastu» — lisab võidurõõmsalt lahkuv krahv.

II vaatus.

3. pilt. Ball Kõrgessaare mõisas. Külaliste huvi keskpunktiks on Peterburist koju saabunud noorparun Kurt. Teda palutakse rääkida pealinna elust ja uudistest. Kurt on aga oma mõttetult elatud aastatest ja kaardimänguvõlgadest niivõrd apaadne ja hajameelne, et ta hakkab pigemini endale meenu-tama kui teistele rääkima moningatest armuseiklustest, mis oma otsekohe-ses mõjuvad seltskonnale külma duššina. Piinliku situatsiooni lõpetab alanud menuet.

Krahv püüab pojalt teada saada taolise meeleolu põhjust, tehes ühtlasi talle etteheiteid kergemeelse eluviisi ning pillamise pärast. Kui Kurt keeldub võlgade katteks isa poolt pakutud tingimusi vastu võtmast, otsustab ägestunud krahv poja oma juurest minema kihutada.

Haan teatab, et krahvi jutule soovib pääseda Mall. Uus plaan välgatab krahvi peas. Ta palub Malle viia oma kabinetti ning teeb Petrovile üles-andeks, et see vestleks seal Leemeti pruudiga.

Oma eluga mõttes lõpparve teinud Kurt ütleb järsku Petrovile, et tasuks kunagise heateo eest Peterburis teeb ta nüüd vastuteene Petrovile, lubades vabastada Leemeti. Püstolipauk olgu kinnituseks selle kavatsuse õnnestumise korral.

Krahv püüab veelkordselt saada kontakti pojaga, kuid Kurt ütleb talle otse näkku oma arvamise ning äkkvihast haaratud krahv viskab poja majast välja, rutates seejärel hullumeelse naeruga oma kabinetti poole.

4. pilt. Krahvi kabinet. Mall on üllatunud, et tulijaks on hoopis Petrov ning hakkab kiiruga rääkima oma murest ning meeste edaspidistest plaanidest. Petrov, kes kogu krahvi eelnevast käitumisest aimab midagi kahtlast, püüab ümbruse unustanud Malle vaigistada. Samal hetkel ongi krahv salaukse kaudu sisenenud ning teeseldud rahuga ironiseerib Petrovi käitumist ühe daami suhtes. Krahv püüab Mallelt teada saada, mis on rahval kavatsusel tema vastu, vastutasuks lubab ta vabastuskirja nii Mallele kui Leemetile. Mall vaikib. Krahv palub teda järele mõelda kõrvaltoas.

Kuna krahvile on selge, et Petrov teab tema tegudest üleliia palju, teeb ta Petrovile jahmatava ettepaneku — kas hakata krahvi abiliseks või saada tsaarivõimudele väljaantud kui salajane põgenik Peterburist. Enne kui Petrov suudab vastata, kostab püstolilask ning erutatud hääl ukse taga tahab krahvile teatada midagi tema poja kohta. Oma pojast lahtijutelnud krahv ei taha sellest midagi kuulda, kuigi teda samas haarab hetkeline mõte poja enesetapust. Petrov aga peab lasku Kurdiga kokkulepitud märguandeks Leemeti vabastamise kohta ning nüüd — et viia valemajaka saladuse avastamine lõpule — nõustub krahvi ettepanekuga koostöö suhtes.

Krahvi korduvatele nõudmistele vaatamata Petrov aga tuld ei süüta. Kõlab lask ja lühikese võitluse järele jääb Petrov põrandale lamama. Krahv süütab valemajaka ning tormab metsikus saagikires randa.

Haavatud Petrovil õnnestub siiski veel vabastada Mall ning talle enne surma edasi anda valemajaka saladus.

5. pilt. Tormine rand. Poolhullunud krahv on kindel oma järjekordses saagis. Kohale jõuab Mall. Krahv käsib oma meestel tüdruku siduda, kuid peitunud randlased vabastavad Malle ning nõuavad meremõrtsukale karmi karistust. Kuigi krahv püüab kõiki süüdistusi eitada, on Malle ja Leemeti tunnistused valemajaka, laevade riisumise, Petrovi ja Kurdi surma kohta ümberlükkamatud ning Ungru krahvi tabab pälvitud saatus.

Randlaste aus nimi on seatud taas jalule ning ühises võitluses usuvad nad kord võidule jõuda ka orjuse üle.

Hind 8 kop.

K. 6964. 4000. 1967.